

Özel Raporajlar:

- HAKAN GÜNDAY
- ONUR SAYLAK
- SUAT DUMAN

221B

2 AYLIK POLİSİYE DERGİ
MAYIS-HAZİRAN 2018 SAYI: 15 FİYAT: 12TL

"GERÇEK" TEN "KURGU" YA POLİSİYE

POLİSİYENİN BAŞLANGIÇ NOKTASI OLARAK
GERÇEK SUÇ HİKAYELERİ
FUYLA TURHAN

FUENCARRAL CİNAYETİ
ZELİHA AKSOY

ÖPME BENİ TARANTULA SEVGİLİM
ERCAN AKBAY

HAYDUTLUKTAN DEDEKTİFLİĞE...
İLK ÖZEL DEDEKTİF: VIDOCQ
ÇINLA AKDERE

POLİSİYE ROMAN NEDİR?
WOLFGANG SCHORLAU

AGATHA CHRISTIE'NİN
UZMANLIK ALANI: ZEHİR
EKİN AÇIKGÖZ

HAYDUTLUKTAN DEDEKTİFLİĞE... İLK ÖZEL DEDEKTİF VIDOCQ

2 21B Dergi sayfalarında Paris'e gitmeye yeni başladık. Biraz haksızlık yapmıyor muyuz Paris'e? Sherlock Holmes ve dolayısıyla Londra'nın adı hemen her sayıda geçiyor. Amerika'ya uzansak mutlaka New York karşımıza çıkıyor. İskandinav ülkelerinin soğuk şehirlerini, İspanya'nın renkli dekorlarını ziyaret ettik. Hani, nerede Paris?

Hemingway, I. Dünya Savaşı sonrası Paris'ini gözlemleyip, "Paris bir şenliktir,"¹ demiş. Ama Paris ne zaman bir şenlik olmadı ki? Île de la Cité ve Île Saint-Louis adlı iki küçük adacığın etrafında, suya atılan bir taşın yüzeyde yarattığı daireler gibi dalga dalga büyüyen bu yerleşim alanı, insanlık tarihine damgasını vurmuş nice olay ve kişinin kimi zaman vatani kimi zaman uğrak yeri oldu. Peki ya bizim kişisel tarihlerimizdeki yerine ne demeli? Kısa kalınmış olsa da herkesin bir Paris'i vardır. Henüz gidilememiş olursa da en azından mutlak hayali kurulmuştur bu kimsenin kendisine kayıtsız kalamadığı şehrin. Hem kendi öğrencilik yıllarım hem Paris sevgimi bilip bana kendi Paris'ini anlatanlardan aklımda kalanlar bu şehri kişileştirmemi, onunla konuşur kalmamı sağladı. Yıllarca ona sorduğum soruları yanıtlamaya çalıştı Paris, insanlık tarihinden kendisine kalan mirasla.

Paris'te bir gün ve gece boyunca sayısız iz sürülebilir. İşte, şenliği de buradan gelir şehrin. Seine Nehri'nin kıyısında piknik yapılmış bir yaz gününün gecesinde, Tino Rossi çardağında

huşu içinde Arjantion Tango ya da arka tarafta, parkta salsa yapılabilir. Eğer yakın zamanda küçük bir zafer kazanılmışsa Georges Pompidou Modern Sanat Müzesi'nin önündeki açık alana sere serpe uzanılıp gökyüzüne bakılarak minik kutlama yapılabilir. Saint-Michel Çeşmesi'nin önünde arkadaşlarla buluşulabilir. Saint-Michel Bulvarı'ndan yukarı doğru yürüyüp Sorbonne'a gelmeden hemen solda, Ortaçağ Müzesi'nin arkasında, ortaçağdaki orijinal haline göre düzenlenmiş çocuk parkında, tam karşıdaki büfeden alınan domates ve mozarella peynirli panini yenilebilir. Sonra da büfenin olduğu sokaktan girilerek Quartier Latin'de avare avare yürünebilir. Akşam nerede Charlotte Au Chocolat yesem, diye düşünülür. Sonrasında Montparnasse Garı'nın etrafındaki sinemalardan birinde piyasa filmlerinden mi yoksa Saint-André des Arts Caddesi'ndeki minik sinemada gösterilen bir bağımsız film mi izlemem, diye sorabilir insan kendine. Önceden bilet alınmamışsa önündeki ikinci el biletlerden ya da gişeden ucuz bilet bulunarak Bastille'de operasında Tosca görülebilir. Sonrasında Rue de la Roquette'e kendini atıp soluğu Café de l'Industrie'de alıp, henüz mutfak kapanmamışsa az pişmiş bir antrikot yenilebilir. Cité de la Musique'in bahçesinde kurulan açık hava sinemasında enfes bir film de izlenebilir. Walter Benjamin'in *Pasajlar* kitabı elde, Paris pasajlarında *flâneur* olarak da iz sürmek mümkündür. Pasajların izinde o semtten bu

semte geçerken Monsieur le Prince Caddesi 10 numarada Auguste Comte'un, Place des Voges 6 numaradaysa Victor Hugo'nun evi gezilebilir. Müzeleri gezmeye nispeten küçüklerden, mesela Picasso Müzesi'nden başlanabilir...

Herkes öyle ya da böyle Paris'in bizlere bahsettiği nimetlerin bir yerinden yakalayarak bu şehri yaşar. Orada yaşamaya karar verenlerin farklı mücadeleleri olur. Onlar Paris'in, herkesin suyuna giden bir şehir olmadığını, ters köşeleri olduğunu ve kimi zaman yalnızlığını en mayhoş hallerini sunmaktan kaçınmadığını bilir. Güvenli bir şehir midir Paris? Korkutan yönleri var mıdır? Bunu Paris'le temas edenler kendilerine sorar kimi zaman. Ben öğrenciliğimin geçtiği sekiz yılı, ilk yıl yaşadığım tatsız bir olay dışında vukuata maruz kalmadan tamamladım: Sadece iki durak kadar içinde kaldığım bir belediye otobüsünde cep telefonumu ve cüzdanımı aynı anda çaldırdım. Ama nedense kendimi hep güvende hissettim Paris'te. Acaba Paris neden bana sadece bu güvenli yüzünü gösterdi? Başkalarına gösterdiği tehlikeli bir yüzü var mıydı?

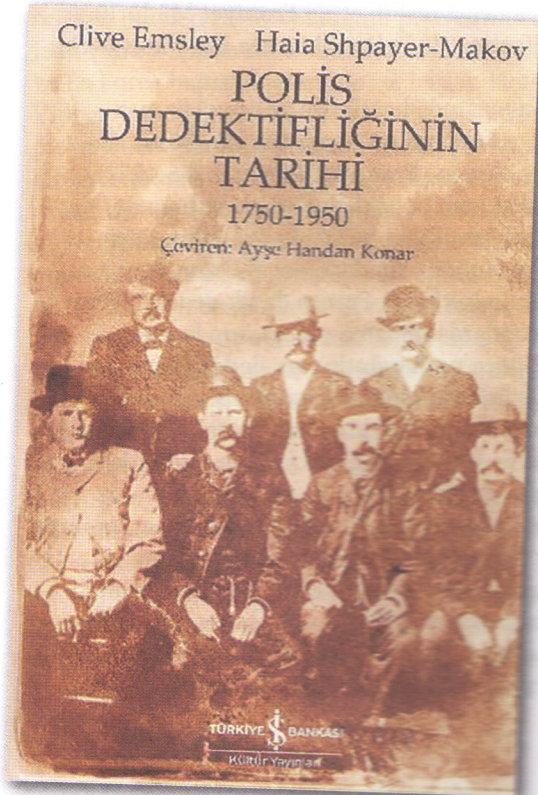
221B'nin geçen sayısında Tunç Tayanç sayesinde Paris'e gitmeye başladık. 1940'lı yıllarda Léo Malet'nin kaleminden yayımlanmaya başlanan ve Paris'i bucak bucak (arrondissement) gezen dedektif Nestor Burma'nın başrolde olduğu polisyeler üzerine bir yazı okuduk. Malet'nin, ilk kitabı 1954'te yayımlanmış

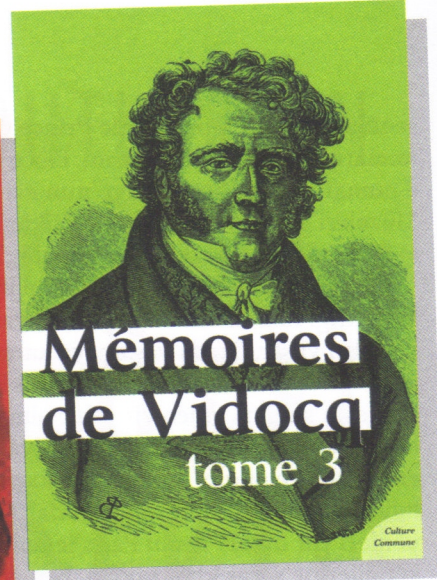
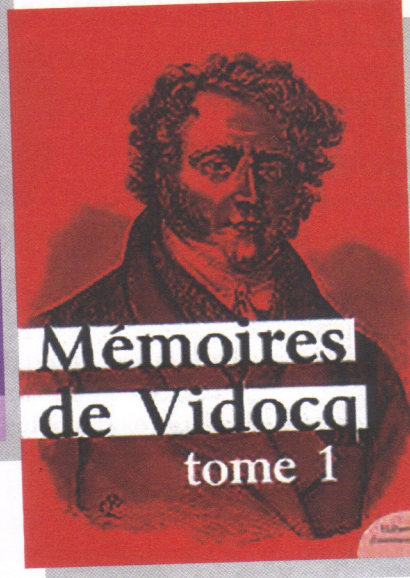
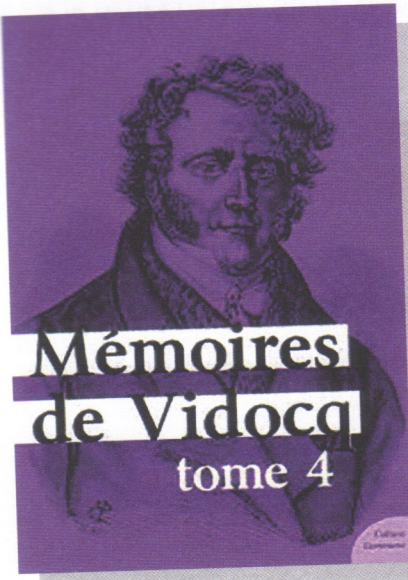
DEVİRİM SONRASI PARIS'İNDE, ENDÜSTRİ DEVİRİMİ ÖNCESİ VE SONRASI LONDRA'SINDA OLDUĞU GİBİ EN BÜYÜK KAYGI, KENTSEL GÜVENLİĞİN SAĞLANMASIYDI. FRANSA'DA BU GÖREVİN ÜNİFORMALI DEVRİYE MEMURLARI YA DA BEKÇİLERDEN DEDEKTİFLERE GEÇMESİ SÜRECİ, İNGİLTERE'DEKİNDEN FARKLI GELİŞMELERLE TAMAMLANIR.

Paris'in Yeni Sırları (Les Nouveaux Mystères de Paris) serisinin adının, Eugène Sue'nun aynı yıllarda okurla buluşan *Paris'in Sırları*'ndan (Les Mystères de Paris) esinlendiğini öğrendik. Fransa tarihinde ilk kara roman olarak kabul edilen eserin *İstasyon Sokağı No: 120* (120, rue de la Gare) olduğunu fark ettik. Yazıdan kafamızı kaldırdığımızdaysa anarşist çevrelere duyduğu yakınlığı bilinen, Troçkist ve gerçeküstücülerin ortak bildirisine imza attığı için tutuklanan Léo Malet'nin -bildiğimiz kadarıyla- ömrünün son yıllarında neden Jean-Marie Le Pen'e yakınlık duyup onun için oy çağırıklanlığı yaptığını anlamakta güçlük çektik.

Clive Emsley ve Haia Shpayer-Makov'un yazdığı *Polis Dedektifliğinin Tarihi (1750-1950)* (2007) adlı kitaba baktığımızda, Fransız İhtilali sonrası Paris'inin kesinlikle güvenli bir yer olmadığını görebiliriz. Kitabın "İpuçları, Tuzaklar ve Mecazlar: Devrim Sonrası Paris'inde Hırsız Yakalama" başlıklı ikinci ve "Sabıkalıdan Uzmana: 19. Yüzyıl Fransa'sında Polis Dedektifi" adlı üçüncü bölüm konuyu ayrıntılı biçimde ele alıyor. Yazımızda Fransa dedektiflik tarihinin ana hatlarını ortaya koyan bu iki bölüm özetlenecek.²

"Bow Street Runners"ı bireysel bir çabanın devletten aldığı destekle ortaya çıkan dedektiflik hizmeti olarak tanımlamıştık.³ İngiltere'de polisliği düşündüğümüzde iki farklı görevi üstlenen iki farklı grup akla geliyordu. Bu görevlerden birincisi "gözetleme", diğeryise "tespit ve kovuşturma/yakalama"ydı. Uzun bir tarihi olan "mıntika polisleri" ilk görevi üstlenen gruptu. 18. yüzyılda gece bekçisi ve gündüz bekçisi olarak sokaklardaki varlıkları asayişin sağlanmasında önemli rol oynardı. Fakat performanslarına dair beklenti düşüktü çünkü onlar her şeyden önce memuriyetlerini gerçekleştiren sıradan vatandaşlardı. Tespit ve kovuşturma, bir başka deyişle "dedektiflik işi" mağdur/maktul yakınlarına kalıyordu. Daha sonra devletin, suçluların yakalanması için koyduğu ödüllerle başlayan

süreç “Bow Street Runners”lara yani İngiltere’nin ilk dedektiflerine kadar uzandı.

Devrim sonrası Paris’indeyse endüstri devrimi öncesi ve sonrası Londra’sında olduğu gibi en büyük kaygı, kentsel güvenliğin sağlanmasıydı. Fransa’da bu görevin üniformalı devriye memurları ya da bekçilerden dedektiflere geçmesi süreci, İngiltere’dekinden farklı gelişmelerle tamamlanır. Bu konulardaki bilgiyi ulusal almanaklardan elde ediyoruz. Askerlerin özlü sözlerinden, seyahatnamelerden alıntılara dair detaylar veren almanaklar önemli suç vakalarına da yer ayırır. İktisadi düşünce tarihi derslerinden aklımızda kaldığı üzere, dönemin önemli filozofları Godwin ve Condorcet, devrim sonrası Fransa’sını anlatırken politik bir “euphoria” ve iyimserliğe kapılır: Savaş, ıstırap, suç, açlık, melankoli sona ermiştir. Oysa dönemin ünlü iktisatçısı Malthus onların her şeyi toz pembe görmesini eleştirir. Bu eleştirisinin ve kötümserliğinin temelini suç oranını değil, nüfus artışı ile yiyecek artışı arasındaki orantısızlığı koyarak açlığın büyük bir sosyal sorun olmaya devam edeceğini iddia eder. Birinci Cumhuriyet Dönemi olarak da adlandırılan bu dönem, Emsley ve Shpayer-Makov’un yazdığı satırlarda okuduğumuz üzere, “beceriksiz jandarmalar”, “pısrık yargıçlar”, “yandaş jüri üyeleri” ve “sindirilmiş tanıklar” çağıydı (s. 51). Devrim karşıtlarının yarattığı sosyal dalgalanmalar çok canlıydı.

Soruşturmaların kurumsal yapısında askeri ve sivil işbirliği göze çarpıyordu. Paris polisinin beceriksizlikleri ayyuka çıkmıştı. En büyük

yetki, İhtilal boyunca Paris genelinde en fazla otoriteye sahip Merkez Büro’daydı (Bureau Central). Bu kurumun üç makamı vardı ve kişiler Direktuar yönetimi tarafından atanıyordu. 1796 ve 1800 yılları arasında bu yetkiler sadece 16 kişi tarafından elde edildi. Bir hükümet yetkilisiyle çalışmaları gerekiyor, Genel Polis Bakanlığı tarafından denetleniyorlardı. Merkez Büro’nun büyük, karmaşık bir yapısı vardı (ss. 54-55). 1800’de, bugün hâlâ var olan ve Fransa’da yaşayan tüm yabancıların oturma izinlerini almak için önünde sıralar oluşturduğu, dosya dosya belge teslim ettiği Emniyet Müdürlüğü (Préfecture de Police), Merkez Büro’nun yerini aldı.

Bu ortamda karşımıza polisiye, Fransa ve Paris tarihinin en şaşırtıcı karakteri çıkar: Eugène François Vidocq (1775-1857). Kendisi hem polis dedektifliğinin hem de özel dedektifliğin babası kabul edilir. Eski bir hayduttur aslında Vidocq. Onun ve ekibinin hikâyesi, Fransa’da ilk dedektiflerin sabıkalılardan bozma olduğunun kanıtıdır.

Vidocq’un haydutluktan dedektifliğe uzanan öyküsünde karşımıza çıkan birçok isimden ilki, siyasi polislik alanında ün salmış Joseph Fouché. 1799’da, Napoléon idaresi altındaki Fransa’da Genel Polis Bakanı olarak atanır. Bunu izleyen yıllarda o kadar çok başarıya imza atar ki neredeyse siyasi lider olmaya oynayarak iktidarı tedirgin eder. Bunun üzerine bu bakanlık dağıtılır ve o da görevinden olur. Yönetim değiştikten birkaç yıl sonra bakanlık tekrar kurulur ve Fouché görevine geri gelir.

Başarısı, entrika ve casusluk içeren komploları çözmeye yeteneğine bağlıydı. Her ne kadar ününe ün katmak için kendisinin organize ettiği ileri sürülse de kaçırılan senatör Clément de Ris'u kurtarması önemliydi. Bunu yapabilmek için araya Bourmont Kontu'nu koymuştu. Daha başka birçok vakayı başarılı şekilde çözer. Adıyla anılan en önemli olay 1800'de Bonaparte'ı havaya uçmaktan kurtarması olur (s. 42). Emsley ve Shpayer-Makov, Napoléon döneminde yapılan polisliğe dair derinlemesine araştırmaların azlığından yakınıyor. Tarihçilerin sıradan suçlara ilgi duyması, sahneye yepyeni ve oldukça heyecan verici bir karakterin çıkmasıyla başlar. Bu kişi elbette Vidocq!

Bugün Fransızların sevdiği bir karakterdir Vidocq. Zaman içinde sayısız kitaba, filme⁴, diziyeye⁵ ve hatta şarkıya⁶ konu olur. Bir suç tespiti ustası olarak tanınır. 1775'te Arras'ta doğar⁷. 16 yaşında dünyayı keşfetmeye karar verir. Maceradan maceraya atıldıktan sonra kısa süreliğine askeriyeye girer. Sonrasında artık gerçek bir suçlunun hayatını yaşamaya başlar. Bir askeri öldürdüğü için 3 ay, mahkûmlardan birini sahte belgeyle hapishaneden çıkarmaya çalıştığı için 8 ay zindana atılmasına karar verilir. Brest ve Toulon zindanlarından kaçmayı başarır. 1809'a kadar kanun kaçağı olarak yaşar. Dalavere ve kılık değiştirme ustası haline gelir ve bu yüzden yakalanması zordur. Jean Goupil'le çalışır ve onun haydutlarından olur. 34 yaşında bu hayattan vazgeçerek teslim olur. 1809'da eski rejimin (ancien régime) kıdemli polislerinden Jean Henry için muhbir olarak Paris'teki Bicêtre ve La Force hapishanelerinde işe başlar. Henry, Vidocq'u öyle destekler ki onu, 1811'de bir hapishaneden diğerine aktarımı esnasında kaçmış gibi göstererek dört sabıkalıdan oluşan yeni dedektif ekibinin başına getirir (ss. 73-74). 1812'de güvenlik biriminin (brigade de sûreté) başına atanarak polis teşkilatındaki yerini alır. Bu birim, Avrupa tarihindeki ilk resmi dedektiflik bürosudur. Vidocq aynı zamanda Fransa'da ilk özel dedektiflik ajansının da kurucusu olacaktır. 1833'te kurulan bu ajansta Vidocq özel müfettiş olarak çalışır.

Kültürlü bir adamdır. Akıllı, yakışıklı ve güçlüdür. Yalan söyleme sanatını çok iyi icra eder ve suçluların yaşadığı yerleri çok iyi bilir. Güvenlik biriminde, kendi elleriyle tek tek seçtiği eski serseri ve fahişelerden oluşan bir ekip kurar. Başta kuşku uyandıran bu ekip, iki yılda 800 suçlu yakalayarak Paris'i resmen temizler. Bu etkili adamın popüleritesi Paris'e

PARİS POLİSİNİN BECERİKSİZLİKLERİ AYYUKA ÇIKMIŞTI. EN BÜYÜK YETKİ, İHTİLAL BOYUNCA PARİS GENELİNDE EN FAZLA OTORİTEYE SAHİP MERKEZ BÜRO'DAYDI (BUREAU CENTRAL). BU KURUMUN ÜÇ MAKAMI VARDI VE KİŞİLER DİREKTUAR YÖNETİMİ TARAFINDAN ATANIYORDU. 1796 VE 1800 YILLARI ARASINDA BU YETKİLER SADECE 16 KİŞİ TARAFINDAN ELDE EDİLDİ. BİR HÜKÜMET YETKİLİSİYLE ÇALIŞMALARI GEREKİYOR, GENEL POLİS BAKANLIĞI TARAFINDAN DENETLENİYORLARDI. MERKEZ BÜRO'NUN BÜYÜK, KARMAŞIK BİR YAPISI VARDI. (SS. 54-55) 1800'DE, BUGÜN HÂLÂ VAR OLAN VE FRANSA'DA YAŞAYAN TÜM YABANCILARIN OTURMA İZİNLERİNİ ALMAK İÇİN ÖNÜNDE SIRALAR OLUŞTURDUĞU, DOSYA DOSYA BELGE TESLİM ETTİĞİ EMNİYET MÜDÜRLÜĞÜ (PRÉFECTURE DE POLICE) MERKEZ BÜRO'NUN YERİNİ ALDI.

hızla yayılır. O artık bir süperstardır. Henry'den sonra kurumun başına gelen yeni şef, kullandığı metodu benimsememektedir. 1827'de istifa eder Vidocq. 1833'te Evrensel Malûmatlar Bürosu'nu (Bureau des Renseignements Universels) kurar ve böylece tarihteki ilk dedektiflik ajansı doğar. Beş yılda 20.000 müşteriyle her türlü vakaya yardımcı olur. Kullandığı metot, devlet otoritelerini rahatsız eder. 1844'te ajansı devretmeye karar verir. Artık yaşlanmıştır ama yine de çalışmayı bırakamaz. Hem dedektifliği hem de -en büyük hobisi- kadınlarla münasebeti sürdürür. Tiyatro çevrelerinde zaman geçirir. Dolu dolu bir hayattır onunki ve 81 yaşına kadar devam eder.

Tarihin bu ilginç karakteriyle tanışan Honoré de Balzac ondan aldığı ilhamla, ilk olarak *Goriot Baba*'da (1835) ortaya çıkan, *Kibar Fahişelerin İhtişam ve Sefaleti*'nde (1838) ise başrolü kapan Vautrin karakterini yaratır. Tabii ki Vautrin bir kılık değiştirme ustasıdır! Eugène Sue ise ünlü *Paris'in Gizemleri* (1842-1843) adlı romanında Kızıl Kol karakterini bir casus olarak oluşturur. Victor Hugo, *Sefiller*'de (1862) Javert ile korkutucu bir polis ajanını edebiyat tarihine katar. Saydığımız bu romanlar, dönemin Paris'inin kralcı karşı devrimcilerin, işçi sınıfı mensuplarının ve farklı sosyal sınıflardan daha nicelerinin başrollerde olduğu yeraltı dünyasını yansıtır.

Bize Vidocq'tan kalan birçok kitap mevcuttur. Bunların en başında 1828-1829 yıllarında yayımlanan *Vidocq'un Anıları* (Mémoires de

Vidocq) gelir ve döneminde hemen çok satan kitaplar listesine girer. Frank W. Chandler'a göre bu kitap "İspanyol picaro'ya (serseri ya da maceracı) uzanan geleneksel dolandırıcılık yazınıyla, odağında parlak bir dedektifin bulunduğu modern suç romanı arasında köprü olarak görülmüştür" (1907, ss. 524-528). Hayalet yazarlardan⁸ yararlandığı söylenece de Vidocq'un yazınsal hünerleri anılarla sınırlı kalmadı. Eserlerinin orijinal başlıkları şöyledir: *Supplément des mémoires de Vidocq* (1830); *Les Voleurs: Physiologie de leurs moeurs et de leur language* (1837); *Éclaircissements donnés au commerce sur les manouvres captieuses des filous* (1840); *Quelques mots sur unequestion à l'ordre du jour* (1844); *Les vrais mystères de Paris* (1844); *Les chauffeurs du Nord* (1845-46).

Vidocq'un gelişi çok büyük bir değişimdir teşkilatta. Siyasi suç tespitinden sıradan suç tespitine ağırlık verilecektir artık. İşte Vidocq'un, Emsley ve Shpayer-Makov'un deyimiyle "başarısız suçludan başarılı hırsıza" uzanan (s. 43) ya da "sempatik bir kanun kaçağının usta bir dedektife dönüşmesine" varan serüvenidir bu. Ama nedir Vidocq'un sırrı? Bu soru hangi dedektif hakkında sorulursa sorulsun bizce tek bir yanıtı vardır: Metodu!

Vidocq: A Biography başlıklı biyografinin yazarı Régis Messac'ın (1853) altını çizdiği gibi, Vidocq bir Sherlock Holmes değildir! Bir

Maigret ya da Hercule Poirot da değildir. Ne mantık ne tümevarım ne teknoloji ne de sezgi... Çok farklıdır Vidocq'un yöntemi. Suç dünyasının içinden geldiğini, bir suçlu gibi düşünebildiğini, nerelerde saklanmanın, ne zaman hangi kılıkta nerede olmak gerektiğinin yararlı olduğunu bildiğini hatırladığımızda görürüz ki aslında metodunu tahmin etmek hiç de zor değil: "Genellikle basitçe herhangi bir çeşit suçlu kılığına bürünür, suçun konuşulmasının muhtemel olduğu çeşitli meyhanelerde zaman geçirir, kendini baş suçlunun sosyal çevresine yavaş yavaş kabul ettirir, güvenini kazanır, tatlı sözlerle ondan suçunu ispat eden bilgiler sızdırır, ardından da tuzak kurarak onu hapse yollar." (s. 44)

Onun, Paris'in proleter mahallelerindeki farklı hayatları tanıyan biri olması bu metodun başarısının tek nedeni değildir. Vidocq'un görsel hafızası yani "bir isimle insan yüzünü birleştirme yeteneği" (s. 44) ve gözlem gücü çok önemlidir. Ekibiyle hapisaneleri ziyaret eder, yüzleri ezberlerdi. Herhalde Michel Foucault, *Hapisanenin Doğuşu*'nda (1975) iktidarın hâkimiyet kurma yöntemlerinden biri olan "kayıt altına alma"nın gelişmesinde eski bir mahkûmun bu derece katkısı olduğunu bilse şaşırırdı. Ayrıca güvenlik biriminin bilgi toplama ve biriktirme yetenekleri ona yardımcı olur. Fouché döneminden de yadigâr kalan haydut ve dolandırıcılar hakkında kişisel veri

16 YAŞINDA DÜNYAYI KEŞFETMEYE KARAR VERİR. MACERADAN MACERAYA ATILDIKTAN SONRA KISA SÜRELİĞİNE ASKERİYEYE GİRER. SONRASINDA ARTIK GERÇEK BİR SUÇLUNUN HAYATINI YAŞAMAYA BAŞLAR. BİR ASKERİ ÖLDÜRDÜĞÜ İÇİN 3 AY, MAHKÜMLARDAN BİRİNİ SAHTE BELGEYLE HAPİSHANEDEN ÇIKARMAYA ÇALIŞTIĞI İÇİN 8 AY ZİNDANA ATILMASINA KARAR VERİLİR. BREST VE TOULON ZİNDANLARINDAN KAÇMAYI BAŞARIR. 1809'A KADAR KANUN KAÇAĞI OLARAK YAŞAR. DALAVERE VE KILIK DEĞİŞTİRME USTASI HALİNE GELİR VE BU YÜZDEN DE YAKALANMASI AŞIRI DERECEDE ZORDUR. JEAN GOUPIL'LE ÇALIŞIR VE ONUN HAYDUTLARINDAN OLUR. 34 YAŞINDA BU HAYATTAN VAZGEÇEREK TESLİM OLUR.

toplama sayesinde 1842'de 30.000 dolandırıcı hakkında tutulmuş kabarık dosyalar mevcuttu. Henüz parmak izinin bile yürürlükte olmadığı polisliyenin bu ilkel çağında "sözlü eşgal" en büyük ipucuydu; ama yüzdeki karakteristik özellikler gündeme gelmedikçe de pek az yararlıydı.

Vidocq'un Paris'i, Gordon Wright'ın (1938) *Between the Guillotine and Liberty: Two Centuries of the Crime Problem in France* adlı kitabının başlığında özetlendiği gibi "giyotin" ya da "özgürlük" arasında gidip gelen bir Foucault sarkacı gibiydi. Fransa tarihindeki en kötü suç dalgalarıyla mücadele etti Vidocq. Bunların başında Baudin Çetesi (La bande à Baudoin) gelir. Hem kendini beğenmiş hem de yetenekli haydut, at hırsızlığından hüküm giyerek getirildiği Châteaudun'de (Eure-et-Loire) hapishaneden kaçarak ününü sağlamlaştırdı. O da zamanla kahramanlaşan haydutlardan biri haline geldi. Çetesinin başka üyeleri de vardı mesela takma adı "Nezel" olan, "François Petit" ya da "Küçük Kasap" (Le Petit Boucher) olarak da tanınan sığır taciri. Haydutluk çok yaygınlaşmıştı. Haydutlar kendi aralarında da organizeydi ve birbirlerine yardım ediyorlardı. Bundan dolayı Fransız İhtilali sonrası asayişin sağlanması çok zorlaşmıştı. Bu durum kovuşturmaları da oldukça zorlaştırıyordu. Halk, çete liderlerini toplumsal adaletsizliklere karşı çıkan halk

kahramanları olarak görmüyordu. Paris polisi onlarla başetmenin yolunu, başkent ve etrafında kendilerine katılmaları için çağrı yapmak, kabul ettikleri takdirde düzenli maaş vereceklerini vaat etmekte bulurdu.

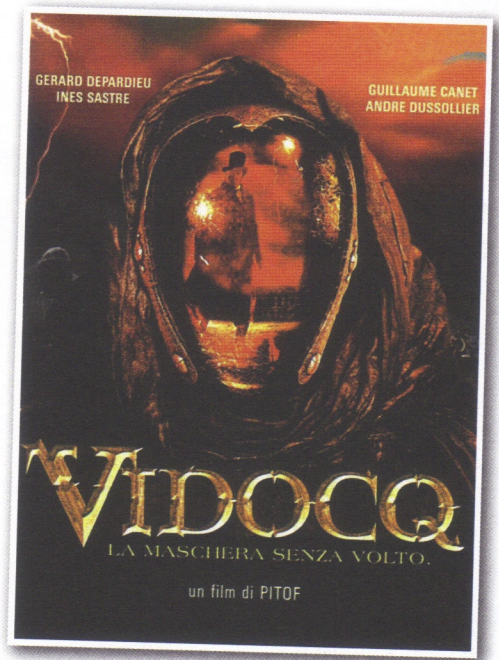
En çok karşılaşılan durumlar posta arabaları, çiftlikler ve kentteki dükkânlarda yaşanan soygunlardı. Bu soygunlardan *Almanach national de l'an IX (1800-1)*'de geçen bir tanesi vardı ki "Korkunç Bir Cinayet" adıyla anılarak unutulmadı. Bu olay, gündüz bir kuyumcu dükkânına gelerek ortalığı inceleyen üç haydutun dükkân sahibinin genç oğlu tarafından fark edilip, akşam dükkânın içinde pusuya yatan kişiler tarafından enselenmesi olayıydı. Akşam ziyaretinde sayıları dörde çıkan haydutlar talihsiz bir olay yaşadılar: "Bir tanesi bir kepengi açmayı, parmaklarıyla ulaşmayı ve bir pencere aralamayı başarmıştı. İçerideki adamlar birden adamın kolunu yakaladılar ve adam da 'Je suis pris!' (Enselendim!) deyince suç ortaklarından biri hiç tereddütsüz büyük bir bıçak çıkarıp adamın kafasını kesti." Bedenden ayrılmış baş, Seine Nehri'nde balıkçıların ağlarına takılıp Merkez Büro'daki bir kâtip tarafından teşhis edilince ve kâtip, adamın adresini de bildiği için haydutlar ölen arkadaşlarının evinde malları bölüşmeye çalışırken yakalandılar (ss. 37-39).

Tüm bu gelişmeler dedektiflik tarihine katkıda bulundu. "Dedektif" kelimesi 1870'de İngiliz polis dedektifleri bağlamında kullanılmıştır. *Trésor de la Langue Française*'deki açıklamasına baktığımızda, sözcüğün o zamanki anlamının "soruşturmalarda uzmanlaşmış İngiliz polisi" olarak geçtiğini görüyoruz. Fransızcadaki ilk kullanımı ise Jules Verne tarafından, 1872'de basılan *80 Günde Devriâlem* (ss. 284) adlı romanda Fix'ten bahsederken yapılmıştır. Eğer dedektif tanımı "soruşturmada uzmanlaşma" ile kısıtlysa akla ilk önce adli polis (la policejudiciaire) gelir: "Onlar suçluların soruşturulması, faillerin yakalanıp adalet önüne getirilmesiyle görevliydiler ve hâlâ öyleler." (s. 70). Fakat sorgu yargıcı da (juged'instruction) bir nevi dedektif gibi görülebilir. Onlar sorgulamalarda yardım almak için, Fransa'daki iki ana polis kurumu olan Ulusal Polis (la Police Nationale) ve Jandarma'dan (la Gendarmérie Nationale) adam isteyebilirdi. Aslında İngiltere ve ABD'deki polis dedektiflerinin eşdeğeri olan memurlar işte bunlardır. Ulusal Jandarma üyeleri sivil kıyafetlerle de çalışırdı ve Napoléon döneminde haydutların peşine düşen onlardı (s.70). Bir de komiserlerden (commisaires) söz etmek gerekir. Büyük şe-

VIDOCQ BİR SHERLOCK HOLMES DEĞİLDİR! BİR MAIGRET YA DA HERCULE POIROT DA DEĞİLDİR. NE MANTIK NE TÜMEVARIM NE TEKNOLOJİ NE DE SEZGİ... ÇOK FARKLIDIR VIDOCQ'UN YÖNTEMİ. SUÇ DÜNYASININ İÇİNDEN GELDİĞİNİ, BİR SUÇLU GİBİ DÜŞÜNEBİLDİĞİNİ, NERELERDE SAKLANMANIN, NE ZAMAN HANGİ KILIKTA NEREDE OLMAK GEREKTİĞİNİN YARARLI OLDUĞUNU BİLDİĞİNİ HATIRLADIĞIMIZDA GÖRÜRÜZ Kİ ASLINDA METODUNU TAHMİN ETMEK HİÇ DE ZOR DEĞİL.

hirlere içişleri bakanlığı tarafından atanıyorlardı. Dolayısıyla atanmaları için hiçbir uzmanlık gerekmez, siyasi bağlılık yeterli olurdu. Fakat zaman içinde bu grup, daha eğitimli olmaya ve buna da önem verilmeye başladı. Birkaç sene sonra ortaya çıkan anarşist eylemlerden dolayı sayıları artırıldı ve Özel Polis (Police Spéciale) adını aldılar.

Fransa'da "eski suçlu olmayan dedektif" ya da "ortalama burjuva beyefendisine benzer dedektif"ten bahsetmek hâlâ biraz zordu (s. 81). Bu durum İngiltere'nin ilgisini çekmişti. 1878'de yaşanan bir dolandırıcılık skandalı sonrası Londra Metropolitan Polisi'ni iyileştirmek için bir şeyler yapılması bağlamında eski bir asker, savaş muhabiri ve avukat olan Howard Vincent, Paris'e gönderildi. Kuruma ilişkin tek yorum yapan o olmadı. Yazar Maxime Du Camp'ın gözü de kurumdaydı. 1890'lar da kurumda çalışanların sayısı ve görevleri şöyleydi: "Merkez Büronun 145 adamı vardı: Bir komiser muavini (officier de la paix) tarafından yönetiliyordu; dört kâtip, dört başmüfettiş (inspecteur principal), altı polis müfrezesi başı (brigades), 177 müfettiş ve yedi yardımcı personel." (s. 81). Müfettişler evli baskın adamlar, işini dürüst yapan ve mesleğin uzmanlaştığını her halleriyle yansıtan kişilerdi. Bu, her şeyin değişmesi demek değildi elbette. Vidocq'tan miras kalan kılık değiştirme, muhbir kullanımı, suçluya yakın çevrelerde bulunma, suçunu itiraf ettirme gibi eski hileler kullanılmaya devam edildi. İşler öyle ilerledi ki artık "polis dedektiflerinin" ve "karakolları yöneten ve bazı soruşturmalar yapmayı da sürdüren adamların" profesyonel uzmanlığı metalaştı, bir piyasa oluşturdu ve bu hizmetler alınıp satılmaya başlandı. 19. yüzyılın sonralarına gelindiğinde polislikten emekli olmuş ya da atılmışlar kendi özel dedektiflik ajanslarını kurdular. İlk akla gelen isimler Paul Jaume, Marie-François Goron, Louis Latapie ve Gustave-Placide Macé'dir.

KAYNAKÇA

Çınla Akdere (2018), "Siz Hiç Dedektif Gördünüz mü? İlk dedektifler: Bow Street Runners", *221B Dergi*, sayı 13, ss. 4-8.

Clive Emsley ve Haia Shpayer-Makov (2007), *Polis Dedektifliğinin Tarihi 1750-1950*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Frank W. Chandler (1907), *The Literature of Roguery*, 2 cilt, Houghton, Mifflin ve Co., New York.

Gordon Wright (1938), *Between the Guillotine and Liberty: Two-Centuries of the Crime Problem in France*, Oxford University Press, Oxford.

NOTLAR

- 1 Ernest Hemingway (2016), *Paris Bir Şenliktir*, Bilgi Yayınevi. Eserin orijinalinin basım yılı 1964.
- 2 Parantez içinde verilen sayfa sayıları bu kitaba aittir.
- 3 Bakınız: Çınla Akdere (2018), "Siz Hiç Dedektif Gördünüz mü? İlk dedektifler: Bow Street Runners", *221B Dergi*, sayı 13, ss. 4-8.
- 4 *Vidocq* (2001). Başrollerinde Gérard Depardieu ve Guillaume Canet'nin oynadığı film.
- 5 70'li yıllarda Fransa'da gösterilen "Vidocq" adındaki dizi film.
- 6 Serge Gainsbourg tarafından Chanson du Forçat. "Vidocq" adındaki dizi filmin müziği üzerine yazılmış şarkı.
- 7 Vidocq'un hayatına dair bilgiler Emsley ve Shpayer-Makov'un kitabından ve <https://www.youtube.com/watch?v=Jwq5UujWzK4> adresindeki videodan derlenmiştir. Ayrıca Vidocq'un biyografisi için bakınız Jean Savant (1950), *La vie fabuleuse et authentique de Vidocq*, Seuil, Paris ve Philip John Stead (1953), *Vidocq: A Biography*, Staples, Londra.
- 8 Maurice Descombres L. F. J. L'Héritier. Bakınız Régis Messac (1929), *Le "dedectivenovel" et l'influence de la pensée scientifique*, Bibliothèque de la Revue de littérature comparé, ss. 277-279.